Використана література:

1. *Аштоκ Н.* Способи актуалізації метафоричного слова в художньому тексті (на матеріалі творів Ліни Костенко) // Сучасний погляд на літературу: Зб. наукових праць. – Вип. 4. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2000. – С. 156-162.
2. *Вінграновський М. С.* Вибрані твори: У 3 т. – Т. 1: Поезії / Вступна стаття Т. Салиги. – Тернопіль: Богдан, 2004. – 400 с.
3. *Григорьев В. П.* Поэтика слова. – М.: Наука, 1979. – 344 с.
4. *Костенко Л. В.* Вибране. – К.: Дніпро, 1989. – 559 с.
5. *Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М.* Стилістика української мови: Підручник. – К.: Вища школа, 2003. – 462 с.
6. *Пустовит Л. Е.* Лексико-семантическая структура метафоры. Автореф. дис. … канд. филол. наук: 10.02.02 / Ин-т языковедения им. А. А. Потебни Академии наук УССР. – К., 1979. – 26 с.
7. *Симоненко В. А.* На схрещених мечах: Вибр. твори / Передм. О. Гончара; Упорядкув., післямова, комент. В. Костюченка. – К.: Унів. вид-во "Пульсари", 2004. – 384 с.

The article deals with the question of actualization of figurative meaning of language metaphors in a poetical text. Semantic and grammatical means of renewal of their stylistic effectiveness are analyzed.

Key words: dead metaphor, means of actualization.

Поворознюк С. І.

СПЕЦИФІКА ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ

У статті з'ясовано основні ознаки публіцистичного стилю української мови, досліджено специфіку семантичної структури публіцистичних текстів, виявлено типові для сучасних українських публіцистичних виступів групи номінативних одиниць, охарактеризовано семантичні і функціональні особливості мовних одиниць, які виступають маркерами публіцистичного стилю (на прикладі лінгвостилістичного аналізу виступу І.Драча).

Ключові слова: публіцистичний стиль, оцінка, інгерентність, адгерентність, концептуальна сфера, прагматичність, індивідуальна мовна практика.

Лінгвостилістичний аналіз публіцистичного тексту дозволяє виявити його структурно-смислову єдність, комунікативну спрямованість та особливості упорядкування мовних засобів, які є продуктивними у процесі творення публіцистичних текстів залежно від часу, в який вони створюються, автора мовлення, що висловлює через оцінку свої думки, почуття, смаки, соціально детермінованих норм, світосприйняття, світовідчуття, соціальних інтересів, моди, престижу тощо [3, 219-220].

Період національного відродження, який зараз переживає наша країна, пожвавив інтерес до змін та унормування мовлення у сфері гуманітарних наук, і зокрема – публіцистичного мовлення. Існує багато спроб вчених-мовознавців визначити специфіку публіцистичного стилю як одного із функціональних стилів сучасної української літературної мови. Зокрема, в енциклопедії "Українська мова" визначено публіцистичний стиль як "1) один з функціональних стилів літературної мови, призначений для передачі масової інформації, 2) емоційно забарвлена, піднесена мова з ознаками вольової оцінності (у цьому значенні виступає синонімом до понять "ораторський стиль", "риторичний

стиль")" [1, 501]. До цієї думки приєднується і мовознавець М. Феллер, зазначаючи, що публіцистичний стиль – це "сплав", що породжує функціонально-стилістичні утворення, пов'язані з газетою, масово-політичною газетою, радіо, телебаченням та іншими каналами зв'язку, які також мають свої вимоги щодо побудови повідомлень. Вчений визначає основним знаряддям публіцистичного тексту керування суспільною думкою і настанова мас. "Публіцистика розрахована на маси людей, які не є спеціалістами у цій галузі. Звідси риси популярного стилю, відома легкість, навіть розважальність, широта значення та змісту, їх менший понятійний зміст і більший логічний обсяг, відома змістова незалежність (автосемантичність) уривків, економність у використанні термінів, елементи розмовного мовлення" [10, 140]. Публіцистичний стиль також називають стилем "суспільної комунікації, громадського життя", який "синтезує в собі частину функцій, мовних ознак та засобів художнього, ділового, наукового стилів" [7, 270]. О. Пономарів стверджує, що публіцистика є сферою масової комунікації, визначальною рисою якої є вдале поєднання логізації викладу з емоційно-експресивним забарвленням: "щоб формувати громадську думку, публіцистичний твір має бути бездоганним стосовно логічної побудови. Водночас навіть найідеальніша в логічному плані річ не буде належно сприйнята, якщо вона викладатиметься безпристрасною, неоковирною, заштампованою мовою" [8, 12-13].

При лінгвістичному аналізі публіцистичних текстів важливо враховувати, крім загальних ознак тексту, до яких належить тематична визначеність, нормативна оформленість мовлення, організованість і зв'язність, логічність, ще й специфічні публіцистичні ознаки: доцільність мовлення, його орієнтованість на конкретне коло читачів/слухачів, розгорнутість і динамічний характер мовлення, модальну оцінність, фактуальність, переконливість і, особливо, індивідуальність авторського публіцистичного мовлення. Публіцистичний текст включає всі елементи текстової структури (авторську – з погляду автора) і перцептивну (з погляду реципієнта), структури, до яких належать архітектонічна (форма та зміст) і семантична (фактологічна, композиційна, логіко-поняттєва, емоційно-експресивна, комунікативна, інформаційна, психологічна) [9, 16] і є специфічним ідеологічно детермінова-ним комунікативним актом, об'єктом якого є суспільно-політичне життя соціуму на певному історично-часовому зрізі, а основна функція полягає в активному, цілеспрямованому формуванні уявлень, поглядів, поведінки особистості чи групи, тобто впливі на суспільну свідомість з метою досягти певної готовності реципієнтів до дії [6, 15].

Публіцистичний текст є внутрішньо організованою, цілісною структурою, що характеризується низкою специфічних рис. Особливість публіцистичного текстового потоку виявляється насамперед на рівні семантичної структури. Так, публіцист у процесі створення тексту може не лише відображати соціальну дійсність, але й творчо осмислювати її відповідно до практичних потреб. Також поряд з об'єктивним аналізом, за допомогою якого відображається реальна дійсність у публіцистичних текстах, автор використовує конструктивний аналіз, що дозволяє творчо реконструювати дійсність. Публіцистичний аналіз розвивається спіралеподібно: пропонована ідея, якою розпочинається текст, є результатом попереднього структурно-генетичного аналізу (композиційна структура).

Структура тексту формується за рахунок взаємодії логіко-гносеологічних елементів тексту: постановки і обґрунтування проблеми, визначення завдання, вибору й оцінки

оптимального варіанту дій учасників суспільної ситуації (логіко-поняттєва та фактологічна структура). Логіко-гносеологічні елементи виявляють діалектику фактів дійсності та норм, цінностей, ідеалів суспільства. Фактуальна інформація публіцистичного тексту обов'язково відтворює емоції мовця. Публіцистичний текст, як і будь-який комунікативний акт, розглядається як сукцесивно-симультанний фрагмент мовленнєво-мисленнєвої діяльності суб'єктів, опосередкованої мисленням учасників комунікації (комунікантів), мовою суспільства та знаковою формою вираження знань про предмет мовлення (комунікативна структура). Важливим чинником організації публіцистичного мовлення є поєднання раціонального та емоційного, експресивного факторів, адже "істина стає переконанням, коли вона є дорогою серцю, а відбиття знань у емоціях – важлива умова переходу знань у переконання, умова становлення переконань і світогляду" [11, 43] (емоційно-експресивна структура).

Поряд з логіко-гносеологічними елементами велике значення в організації публіцистичного тексту відіграють психологічні елементи (психологічна структура), що вказують на продукти самопізнання автора. Виділення автором тексту найбільш вагомих етапів пізнання при розкритті конкретної ситуації означає використання психологічних прийомів підсилення компонентів змісту. Це призводить до появи такої якості тексту, як психологічність, що проявляється з метою залучення читача до процесу пізнання досліджуваної ситуації через ідентифікацію з публіцистом. Вона може бути представлена в таких формах: ствердження достовірності фактів, обґрунтування мотивів обрання та розгляду певної ситуації чи проблеми, авторська позиція як форма виявлення психологічності, звертання автора до подій своєї духовної біографії.

В основі публіцистичного мовлення лежить дуальна система, яка є необхідною умовою для вираження адресантом своїх основних позицій. Дуальність проявляється у висловленні згоди і критики та є змістовою основою публіцистичного тексту. Можливість вираження оцінки визначається також початковою функцією мови, як функція передачі інформації [2, 276], а позитивна і негативна оцінка початково закладена в мові. Повідомляючи про що-небудь, людина одночасно дає оцінку повідомлюваному, чому сприяє велика кількість оцінних пар типу "добре – погано", "правильно – неправильно" тощо, які є схемою для орієнтації і в яку складаються нові отримані знання.

Публіцистичний стиль як ідеологізований критичний дискурс, що сприяє актуалізації загальноприйнятої етичної норми у зв'язку з протиставленням полярних ціннісних ідеологічних позицій опонентів, ґрунтується на викладенні реальних фактів, які є лише приводом для викладу авторського погляду на подію, моделюючи інтереси соціуму. Він репрезентує відповідні мовні одиниці, які можна вважати стилістичними маркерами публіцистичного різновиду мови. Завдяки таким маркерам публіцистичні тексти набувають соціальної оцінності, продуктивно реалізуючи свої основні функції: нормативну, аналітичну, естетичну, оцінну та функцію впливу. Причому такі суто публіцистичні маркери властиві всім мовним рівням. Це можна простежити при здійсненні лінгвостилістичного аналізу публічного виступу Івана Драча "Обов'язок перед народом і Батьківщиною", який є яскравим зразком української публіцистики 90-х років XX століття [4, 1-3].

Українська публіцистика останнього десятиліття XX століття присвячена темі здобуття незалежності Україною, проблемам формування економічного, політичного та культурного устрою держави, вирішенню питань, пов'язаних із наслідками аварії на

Чорнобильській АЕС тощо. Виступ Івана Драча "Обов'язок перед народом і Батьківщиною", виголошений на урочистому відкритті Конгресу української інтелігенції, що відбувся у 1996 році, являє собою зразок публіцистичного стилю, оскільки в ньому гармонійно поєднуються та чергуються власне інформативність, експресивність, у ньому не просто висвітлюються окремі, розрізненні злободенні факти, а й подається їх узагальнення, оцінка, розкривається політична суть. Присвячений проблемі культурного відродження українського народу, аналізований текст розкриває основні передумови культурного занепаду України та сучасний стан. Автор тексту є мовби учасником зображуваного, він, змальовуючи словом, висловлює свої думки щодо зображуваного, роздумує над проблемами розвитку культури в Україні, виступає і як ліричний герой, і одночасно як герой-оповідач, що об'єднує собою зображувані ним явища навколишньої дійсності.

Публіцистичний текст Івана Драча є монологічним мовленням, індивідуальною мовленнєвою діяльністю, адресованою конкретній аудиторії – учасникам Конгресу української інтелігенції, що виражається мовною формулою звертання: *"Шановні учасники Конгресу української інтелігенції! Пані і панове"*, а також у апелюванні до аудиторії: *"ви добре знаєте"*. Виступ Івана Драча не розрахований на безпосередню реакцію слухачів, а подає роздум, міркування з приводу актуальних проблем культурного життя українського народу, а саме занепад української духовності, долю українських письменників та й "українського генія" взагалі.

Для публіцистичного тексту Івана Драча "Обов'язок перед народом і Батьківщиною" характерна послідовна зв'язність речень, яка реалізується за допомогою: 1) ***лексичних засобів***, зокрема повторів одного й того ж слова: *"Тут немає ніякого парадоксу. Навпаки – можна говорити про* ***закономірність****. Хай сатанинську, але* ***закономірність****.* ***Закономірність*** *зла"*; 2) ***морфологічних засобів***, а саме єдності, співвідношення видо-часових і способових форм дієслів-присудків: *"В топці наступного імперського транспорту – "паровоз, вперьод лєті" –* ***було спалено*** *не лише наші архіви і найцінніші бібліотеки. В освенцімах ГУЛАГу – від Соловків до Колими – живцем* ***знищено*** *українських письменників, військових, учених, інженерів, лікарів, журналістів, акторів і режисерів, педагогів, агрономів, політиків, а разом* ***примушено*** *вмерти з голоду третину українських селян та робітників"*. У цій конструкції присудки всіх речень виражені дієсловами на *-но* минулого часу доконаного виду, завдяки чому і досягається взаємопов'язаність цих речень.

Специфіка публіцистичних текстів, які відзначаються загальнодоступ-ністю, комунікативною спрямованістю, динамічністю, поєднанням максималь-ної інформативності, стандартності та емоційності, експресії, соціальної оцінності, може проявлятися на всіх мовних рівнях: фонетико-графічному, лексико-семантичному, морфологічному й синтаксичному рівнях. Найбільш яскраво публіцистична експресія утворюється за допомогою лексичних засобів, тому що умови для перенесення значення і появи нової лексеми завжди пов'язані з новими поняттями, предметами, явищами і з різною їх оцінкою. У виступі І. Драча органічно поєднується спеціальна термінологічна лексика різних терміносистем: **медичної** (операція, лоботомія: *"Більше двох дюжин* ***операцій****, які можна назвати щодо українців національною лоботомією, ви добре знаєте"*), **хімічної** (атом, молекула: *"Полонений, закований і поневолений український геній допровадив імперію до космосу і комп'ютерів, відкрив їй глибини* ***атома*** *і* ***живої***

молекули”), а також **лексика розмовна**: *“А рідною мовою на рідній землі йому дозволялося спілкуватися десь у діапазоні* ***“собцабе”*** *та тужливої пісні...”* Завдяки переносному й образному вживанню таких лексем і словосполучень створюється гострий експресивний, оцінний ефект в тексті виступу.

І. Драч використовує слова та вирази підкреслено емоційного забарвлення, такі висловлювання переважно виникають внаслідок їх метафоризації: *“**Дозрів отруйний урожай нескінченних зусиль ліквідувати велику українську націю, її душу і тіло, її землю і пам’ять**”, “**Поле** здорової української народної **духовності плюндрувалося** більше трьох століть. На ньому **викорчовувалася**, **переорювалася**, **викошувалася на фураж “русской тройкє” українська духовна пшениця і всяка пашниця, а натомість дбайливо культивувалася блекота**”*. Зміст таких специфічно-індивідуальних метафор стає зрозумілим із спеціально дібраного словесного оточення, що передає задум і настрій автора. Внаслідок вживання в такому контексті ці розгорнуті метафори набули соціально-оцінного характеру, виконуючи не стільки образну функцію, скільки даючи характеристику суспільного становища, підсилюючи авторську оцінку зображуваного. І. Драч, беручи за основу такий усталений публіцистичний зворот, як “український геній”, створює оригінальний метафоричний образ, трансформує його на ґрунті індивідуальної мовної творчості: *“Полонений, закований і поневолений **український геній** допровадив імперію до космосу і комп’ютерів, відкрив їй глибини атома і живої молекули”*.

Засобом логічного наголошування висвітлюваного, що посилює його експресивність, у виступі І.Драча є кількаразовий повтор прикметника “власний”: *“...від емських і валуєвських указів про те, що в Україні і **власного** слова, і **власної** думки “нєт і нє может бить...”*. Полемічної гостроти у тексті І.Драча надають цитати, які супроводжуються побіжним коментуванням: *“...від емських і валуєвських указів про те, що в Україні і власного слова, і власної думки **“нєт і нє может бить**, до ще донедавнього жалюгідного хабаря – доплати учителям іншої мови в українських школах – безтрепетно і цинічно скручувався зашморг на українському горлі”*. В аналізованому публіцистичному тексті використовуються лапки для позначення іронічного, саркастичного відтінку лексем: *“А рідною мовою на рідній землі йому дозволялося спілкуватися десь у діапазоні “собцабе” та тужливої пісні і “**національно за формою**” уславляти своїх гнобителів та проклинати себе і своїх предків”*.

Письменник-публіцист досягає найвищого рівня емоційності, експресив-ності у повідомлюваному, оцінки сучасного суспільного становища шляхом використання порівняння, семантична спрямованість якого в експресивно-оцінному плані значно поширюється від предмета думки до реалії, яка нагадує цей предмет: *“Кажуть, що для вирощування англійського газона треба його стригти сто років. Поле української народної духовності плюндрувалося більше трьох століть”*.

Продуктивними в творенні публіцистичного тексту І. Драча “Обов’язок перед народом і Батьківщиною” і морфологічні засоби. Так, іменники, вжиті в аналізованому публіцистичному тексті, становлять основу контексту, творять статичний опис сучасного становища культури в Україні, наприклад: *“Дозрів отруйний **урожай** нескінченних **зусиль** ліквідувати велику українську **націю**, її **душу** і **тіло**, її **землю** і **пам’ять**. Більше двох **дюжин операцій**, які можна назвати щодо **українців** національною **лоботомією**, ви добре знаєте”*. І. Драч майстерно створює такий контекст, у якому іменник є домінантою, основою, на якій будується публіцистичний опис: *“Полонений, закований і поневолений*

український ***геній*** *допровадив імперію до космосу і комп'ютерів, відкрив їй глибини атома і живої молекули"*.

На синтаксичному рівні у тексті виступу переважно вживаються складнопідрядні та складносурядні речення, що дає можливість автору створити логізований розгорнений опис. Для підсилення емоційності публіцистичного опису письменник-публіцист створює індивідуально-авторський контекст, у якому центром є градація: *"****Полонений****, ****закований*** *і* ***поневолений*** *український геній..."*.

Отже, основним у цьому публіцистичному описі є висловлення авторського ставлення до зображуваного, розкриття актуальних проблем сучасної української культури та їх оцінка автором з метою впливу на читачів/слухачів, переконання у потрібності кардинальних змін у цій сфері життя народу. На реалізацію цієї мети спрямовані всі мовні засоби, які мають переважно оцінне, емоційне навантаження і створюють переконувальний характер виступу.

Використана література:

1. "Українська мова". Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін. – К.: Укр. енцикл., 2000. – 752 с.
2. *Баран Я. А.* Фразеологія у системі мови. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997. – 176 с. – С. 267.
3. *Бацевич Ф. С., Космеда Т. А.* Очерки по функциональной лексикологии. – Львов: Сіт, 1997. – 392 с.
4. *Драч І.* Обов'язок перед народом і Батьківщиною: [Вступне слово при відкритті Конгресу української інтелігенції] // Літ. Україна. – 1995. – 16 листопада. – С. 1-3.
5. *Єрмоленко С. Я.* Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). – К.: Довіра, 1999. – 342 с.
6. *Литвинчук І. М.* Прагматика емотивного тексту (психосемантичне експериментальне дослідження): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15 / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2000. – 17 с.
7. *Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М.* Стилістика української мови. – К.: Вища школа, 2003. – 462 с.
8. *Пономарів О. Д.* Стилістика сучасної української мови: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – 248 с.
9. *Різун В. В.* Аспекти теорії тексту // Нариси про текст. Теоретичні питання комунікації і тексту / Різун В. В., Мамалига А. І., Феллер М. Д. – К.: РВЦ "Київський університет", 1998. – 336 с. – С. 14-45.
10. *Феллер М. Д.* Стиль и знак: Стиль как способ изображения действительности. – Львов: Вища школа. Изд-во при Львов. гос. ун-те, 1984. – 167 с.
11. *Якунін Л. Я.* Гармонія емоціонального в раціонального у формуванні особистості. – К., 1984.

The thesis determines basic signs of fictional and publicistic sub-style of the publicistic style of the Ukrainian language; researches specifics of the semantical structure and applying substantive and verbal measures of implementation of the evaluating categories in fictional publicism. The thesis determines groups of nominative items, typical for contemporary Ukrainian fictional and publicistic speeches.

Key words: publicistic sub-style, evaluation, ingerention, adgerention, conceptual sphere, pragmatism, individual language practice.